

Inskrift:

A: ... **iba · faþur** ...
5

B: ... **at · bonta** ...
10 15

... [S]ibba(?) faður ... at bonda ...

»... [efter S]ibbe(?), (sin) fader ... efter (sin) make ...»

Till läsningen: 1—3 **iba** äro säkra; 8 **r**, som står i fragmentets kant, har förlorat bst i brottet; 9 **a** och 15 **a** ha förlorat övre delen av hst. — Brate antecknar, att den högst placerade delen, alltså A, »ej är åtkomlig för närmare granskning», men att dess »sista ord tyckes vara: + **faþur**. Framför stå 2—3 runor som möjligen äro **-ir**».

1—3 **iba** utgöra slutet av ett mansnamn i ack. Det torde då ha varit *Sibbi*. Om detta namn se U 281.

Inskriften har sannolikt varit ordnad på följande sätt: »(N N lät resa stenen efter) Sibbe, sin fader, (och N N) efter sin make.»

527. Frötuna kyrka.

Pl. 111.

Litteratur: B 257, L 629, D 2:244. Ransakningarna 1667—84; J. Hadorph, Resejournal 1682 (i Peringskiölds Monumenta 3); J. Peringskiöld, Monumenta 3, bl. 77; F. V. Radloff, Beskrifning öfver norra delen af Stockholms län 2 (Upsala 1805), s. 29; C. E. Markström, Beskrifning öfver Frötuna socken, 1852 (orig. i Frötuna kyrkoarkiv, avskrift i ATA); UFT h. 2 (1872), s. 24; E. Ekhoft, P. M. för Frötuna kyrka 1883 (ATA); E. Brate och S. Bugge, Runverser (ATS 10), s. 121 f.; E. Brate, Anteckningar 1916 (ATA).

Äldre avbildningar: P. Helgonius och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 257; kopia hos Markström a. a.); Dybeck a. a.; Brate foto 1916 (ATA).

Ett stycke av en runsten förvaras i vapenhuset; det står rest mot norra väggen. Det bevarade stycket utgör sannolikt runstensens övre vänstra del.

Runstenen omtalas i *Ransakningarna*: »Enn Runsten liger fram för frötuna kyrkiodören men ingen kunskap hwar han hafwer stådt som kan bewijsas.» Hadorph gör i sin Resejournal följande anteckning: »Frötuna ähr en stor kyrkia medh torn på, doch inga monumenter innan till. Här är Sperlingz graf mycket stor tillbygd, och en Runsten i några stycken slagen och tuenne borta som afrijtningen utwijsar.» På baksidan av träsnittet i Peringskiölds *Monumenta* finnes anteckningen: »Frötuna kyrkogård» (*Bautil* »På Kyrkogården», L 629 »Kyrkogården»). Radloff (1805): »En Runsten finnes vid Frötuna östra kyrkport.» C. E. Markström (1852) omtalar »denna runsten, liggande vid Frötuna östra kyrkport». Vid Dybecks besök hade stenen flyttats: »Stycket ligger i en bod med ingång från vapenhuset.» Av stenen återstod då tydligen endast ett stycke, detsamma som ännu är känt. I UFT (1872) omtalas, att runstenen »förvaras nu i en materialbod». Vid E. Ekhofts besök i augusti 1883 fanns i kyrkan »nära hufvudingången» ett »stycke af en runsten (2,5×1,5 fot) med tydliga runor, vacker 'slinga'. Ekhoft hade erhållit upplysningen, att stycket »upptogs för 10—15 år sedan utanför kyrkan». Stenen torde alltså ha flyttats in i kyrkan icke lång tid före Dybecks besök.

Grå granit. Mått 0,84×0,58 m. Ytan är ojämn, men ristningen är på det bevarade stycket i stort sett tydlig.

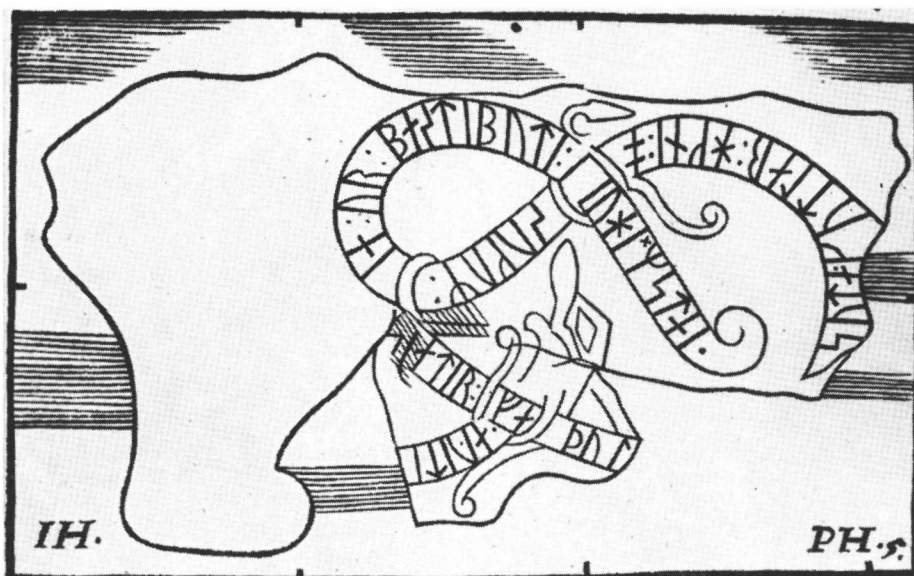

Fig. 270. U 527. Frötuna kyrka. Efter B 257.

Inskrift (med det inom [] supplerat efter Hadorph):

[· ayiti ... siatir : fap̃ur] ... k : sut : o : kutloti : hkni : o : syk[um : in : ur : basti] : buti : uhlstan :

Öyindr ... [þann]si æftir faður ... a Gutlandi, Hagni(?)a Sikum(?). Hann(?) var bæzti bondi. Holmsteinn.

»Önd [reste] denna [sten] efter [sin] fader ... på Gotland ... Han var den bästa bonde. Holmsten [ristade?].»

Till läsningen: Av runan 17 återstå i fragmentets kant endast obetydliga rester, utgörande topparna av hst och bst i en k-run. Sk efter 17 k har förlorat undre punkten i brottet. 18 s — 22 k ha förlorat nedre delarna; 21 o har därigenom förlorat undre bst. I 19 u finnes en svag prick, som möjligen är huggen. Sk efter 20 t och 21 o ha mycket otydliga nedre punkter. 22 k är ej stunget. I 28 i finnas två fördjupningar på hst, som icke äro huggna. 29 h är hugget på ett ojämnt parti, varigenom bst delvis ha blivit otydliga. 30 k har förlorat ett stycke av hst strax ovanför bst:s utgångspunkt. I sk efter 33 o finnas endast obetydliga spår av den övre punkten. 35 y är säkert. Av runan 37 u återstår nu endast hst:s övre hälft. 51 i har mitt på hst en fördjupning, som sannolikt ej är huggen. I 52 u finnes lågt en fördjupning, som icke är huggen. — Hadorph: 16 r har förlorat bst:s två nedre led; 17 k saknas; sk efter 20 t saknas; runorna 21—28 läsas a · kutlab; sk efter 33 o saknas; 35 u; sk efter 47 i saknas; 54 i med ett kors t. h. om hst:s topp (*); 59 i. — Radloff: sata kutleb hkni osakum ia ur bastibuti juhi ristai atir fadul aviti. — Dybeck 17 k saknas. — Brate: 21 a.

Det är mycket beklagligt, att denna inskrift, som av det bevarade partiet att döma har varit av ovanligt stort intresse, numera är så svårt skadad. (Radloff påpekar, att dess runor »svårligen gifva någon mening»). Carl Säve översätter inskriften (i UFT): »Övinde ... efter fader ... sot å Gotland; Hagne å Sunga; men Holmsten var den bästa bonde.» Kommentaren lyder: »Hkni kan vara Hagni, isl. Högni, Sukum står troligen för Sungum, hvarmed kanske menas det n. v. Sänga på Svartsjölandet, som rätteligen borde skrivas Songa, då det fordom skrefs Sungha (år 1391), liksom Sänga i Ångermanland ännu år 1535 likaledes skrefs Sungha.»

I *Runverser* har Brate medtagit denna inskrift »emedan alliterationer syntes ... förekomma i densamma, men jag (= Brate) har ej förmått tyda densamma». Bugge föreslår med reservation följande komplettering och tolkning av inskriften: »*Övind[r ræisti stæin þenna] æftir faður [sinn]*».

[*han* ligg] *sund[r]* á *Gutlandi*
hogginn á sykum,
enn var bæsti
bóndi Hulmstæinn.

Öyvind reiste denne Sten efter sin Fader. Han hviler i Syd paa Gotland, ihjelslaaet lumskelig; men Holmstein var den bedste Bonde.» Bugge räknar med »baade Omsætning af Runer og forkortet Skrivemaade ved Udeladelse af Runer», hvilket »synes at maatte være gjort for at vanskeliggjøre Forstaaelsen. Jeg tænker mig Muligheden af, at det var en oftere anvendt Skik, naar man i Mindeindskrifter berettede, at den Afdöde var svegen, da at skrive dette paa en utydelig Maade. Denne Skik kunde have sin Grund i den Tanke, at Mænd, som havde deltaget i Drabet, eller deres Frender mulig fik se vedkommende Indskrift. Naar der i denne tydelig var sagt, at den Afdöde var bleven svegen, kunde Hævn eller Straf for denne Udtalelse ramme den Mand, der havde ladet Indskriften indhugge. Derfor blev den med Flid gjort utydelig.»

Bugges tankegång bygger på en uppfattning av innebörden i runföljden 29—38 **hkni : o : sykum** ; vilken icke torde kunna vara riktig. Man vill gärna här i stället se ett mansnamn och ett ortnamn. Säve föreslår (se ovan) mansnamnet *Hagne* och ortnamnet *Sånga* på Svartsjölandet.

Brate kritiserar i sina anteckningar 1916 Bugges tolkningsförsök: »Då 17 synes hava varit **k** och i så fall antagligen slutruna i [**tu**]**k**, jfr fvn. *taka sôtt* 'bliva sjuk', är Bugges tydning ... antagligen icke riktig utan i stället den i UFT ... antydda: 'han blev sjuk på Gotland'.» Icke heller denna tolkning, som föreslagits av Säve, förefaller ju övertygande. Det tyckes också, som om en sådan uppfattning av runorna 17—28 **k · sut : o : kutloti** skulle passa rätt illa ihop med det följande.

Inskriftens första runor, som nu äro borta, äro lättare att komma till rätta med. Har Hadorph läst rätt, skulle runorna 1—5 ha varit **ayiti**. Man torde ha rätt att räkna med att dessa runor utgöra ett namn eller början av ett namn. Då stenen, av Hadorphs träsnitt att döma, har varit avslagen strax efter 5 **i**, är det tänkbart, att runan 5 har varit ett **r** med bst skadad eller borta. Man skulle då här, som redan Bugge har föreslagit, möta det under vikingatiden vanliga mansnamnet *Övindr* (isl. *Eyvindr*), som vid flera tillfällen förekommer i runsvenskan med likartade skrivningar, se Sm 28, s. 93 f. Det finnes därför ingen anledning att, som Bugge gör, räkna med att namnet skulle vara »med Flid omsat», för att den som hade låtit resa stenen icke skulle riskera att bli utsatt för hämnd.

Mellan runorna 5 **r**(?) och 6 **s** är ett stycke av stenen borta; redan vid Hadorphs besök hade detta parti gått förlorat. Möjligt är att runorna 6 **s** och 7 **i** utgöra slutet på pron. [**pan**]**si**. Förhåller det sig så, bör man kunna förmoda, att på det förlorade partiet har stått **raisti : stain : pan**.

Runorna 8—11 **atir** skulle då utgöra prep. *æftir*. Efter 16 **r** är åter ett stycke av stenen borta. Det är själfallet ytterst vanskligt att beräkna, hur många runor som här ha gått förlorade. Med ledning av luckan på Hadorphs träsnitt skulle man snarast vilja gissa på ett tiotal. Vad de ha innehållit, är nu omöjligt att veta. Brate antecknar: »Mellan det [**:sin:**] som måste hava funnits efter 12—16 **fabur** och [**tu**]**k** framför 18—20 **sut** synes blott förkortningen **hn** kunnat rymmas, knappast **han**. Subj. till [**tu**]**k** måste ock **hkni** vara och därför betyda mansnamnet fsv. *Hagne*, vars bostad anges genom 33—38 **o : syku**[**m**].»

Tänkbart är verkligen att runföljden 29—38: **hkni : o : sykum** innehåller fadrens namn. Mot Säves (i *UFT*) och Brates förslag kan man emellertid invända, att mansnamnet *Hagni* förefaller att ha varit utomordentligt sällsynt. 29—32 **hkni** kan tänkas återge ett *Agni*, men även detta mansnamn är ovanligt (se U 546).

Vad **o : sykum** beträffar, förefaller det avgjort rimligast att tänka på det endast 3,5 km. åt SÖ belägna Sika, som av gravfälten att döma är en gammal och betydande bebyggelse. Sika skrives år 1367 i *Sykum* (SRP nr 769), i *Sikom* år 1409 (SDns 2, s. 186 or., Styffe, *Bidrag* 2, s. 176 or.), samt *j sikom* 7/5 1443 (Frötuna, otryckt diplom i RA). Uttalet på platsen är *sika*. Den äldsta upptecknade formen är intressant; *Sykum* (1367) stämmer ju helt med runstenens skrivning **sykum**. Dessa skrivningar förefalla att vara ett tecken på att en delabialiseringstendens har funnits också i dessa trakter, vilket i och för sig på intet sätt är orimligt eller överraskande. Redan Dybeck föreslår (a. a.) tolkningen Sika.

Det torde i övrigt vara riktigast att endast fastställa, att vi numera på grund av runinskriftens svåra skador icke kunna komma till något säkert resultat, när det gäller inskriften i dess helhet. Vissa delar av den äro emellertid klara: **o : kutloti** betyder självfallet »på Gotland», och 39—51: **in : ur : basti : buti**: torde böra tolkas som *hann var bæzti bondi*, även om man då tvingas till att räkna med felristningar eller felläsningar. Troligen har Hadorph läst **in** i st. f. **an** (d. v. s. *han*); han läser ju bl. a. 59 **n** som **l**.

Inskriftens sista ord — **uhlmstan** — är också fullt klart. Det är det under vikingatiden vanliga mansnamnet *Holmstæinn*, se E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 105. Det är ovisst, om det är *Holmstæinn*, som åsyftas med de omedelbart föregående orden : **in : ur : basti : buti** : . Uppfattar man inskriften så, måste man räkna med en pleonastisk användning av pron. *hann*. Tänkbart är emellertid, att satsen syftar på : **hkni : o : sykum**. I så fall är *Holmstæinn* ett fristående tillägg — måhända ristarens namn.

528. Görle, Frötuna sn.

Litteratur: L 630. J. Peringskiöld, *Monumenta* 3, bl. 77; R. Dybeck, *Berättelse för år 1862 och 1870* (ATA); *UFT* h. 2 (1881), s. 25.

Avbildning: Teckning 1742(?), insatt i Peringskiölds *Monumenta*.

Runristningen, som numera är försvunnen, fanns enligt teckningen i *Monumenta* 3 vid »Giörlaby, wid giärdesgården åt åkren». På samma teckning finnes nedtill med annan hand antecknat: »Görle-stenen, icke långt ifrån kämpen Görils graf, och ibland åtskillige små ättebackar, förr horisontal liggande, men igenom Hans Excellences &c. &c. Herr Grefwe G. Bondes anstalt uprest år 1742 d. 6 Maji.» Dessa äro de enda uppgifter som finnas om stenen, vilken senare vid flera tillfällen förgäves har eftersökts. Sålunda säger Radloff (1805): »I Peringskiölds tid har äfven vid Görle funnits et stycke af en Runsten hvarpå syntes et svärd och orden: hialb anutr. Han kallar detta ställe hjelten Görils graf.» Dybeck skriver i redogörelsen för sin »antiquariska» verksamhet under sommaren 1862: »Under flera dagar söktes en i Peringskiölds samlingar beskrifven märkelig runsten i Frötuna socken, vid *Görle by*. Den korta inskriften ... skulle vara ristad på klingen af ett svärd, som föreställes å stenen. Han fanns nu icke och ingen visste sig någonsin hafva sett honom.» I sin berättelse för år 1870 omtalar han åter, att »den märkelige stenen med åristadt svärd och runor, hvilken enligt Peringskiöld varit vid Görle i Frötuna socken», icke påträffades. I *UFT* (1872) meddelas: »Denne sten kan ej tillrättafås, ehuru den noga eftersökts af herr Schürer von Waldheim.» Också vid runinskriftsinventeringen 1936 söktes stenen förgäves.